

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ТА ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

УДК 336.763

Копилюк О. І.,

д.е.н., проф., завідувач кафедри банківської справи, Львівська комерційна академія, м. Львів

Музичка О. М.,

к.е.н., доц. кафедри банківської справи, Львівська комерційна академія, м. Львів

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

***Анотація.** У статті обґрунтовано необхідність формування системи фінансово-економічної безпеки підприємницьких структур із урахуванням ступеня її здатності протистояти небезпекам і загрозам та сприяти досягненню поставлених цілей. Враховуючи мету дослідження, запропоновано й обґрунтовано складові системи фінансово-економічної безпеки підприємницьких структур, раціональне поєднання яких дозволить мінімізувати зовнішні та внутрішні загрози і небезпеки та пов'язані з ними ризики. Конкретизовано фінансово-економічну безпеку підприємницьких структур у контексті системного підходу, який передбачає розгляд діяльності підприємства як багаторівневої структурної системи на основі дотримання принципів цілісності об'єкта дослідження, що забезпечує можливість виявлення взаємозв'язків між елементами системи та розробки рекомендацій щодо їх раціонального використання на основі синергетичного ефекту. Подальші наукові дослідження повинні стосуватися розробки системи кількісних і якісних параметрів оцінки ефективності управління системою фінансово-економічної безпеки.*

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, ризики, загрози, деструктивні впливи, системність, рівні управління.

Корулюк О. І.,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Banking, Lviv Academy of Commerce, Lviv

Muzychka O. M.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Banking, Lviv Academy of Commerce, Lviv

FORMATION OF THE SYSTEM OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS STRUCTURES

***Abstract.** The article substantiates the necessity of forming a system of financial and economic security of businesses considering the extent of its ability to confront dangers and threats and contribute to achieving the goals. Considering the purpose of the research the components of the system of financial and economic security of businesses are proposed and reasonably, the rational combination of which will minimize external and internal threats, hazards and associated risks. Concretized the financial and economic security of businesses in the context of a systematic approach that involves consideration of the company as a multi-structural systems based on the principles of respect for the integrity of the research object, providing the ability to detect relationships among elements of the system and develop recommendations for their management based on a synergistic effect. Further research should address the development of a system of quantitative and qualitative parameters of evaluating the effectiveness of the management of financial and economic security system.*

Keywords: financial and economic security, risks, threats, destructive influences, systematic, levels of management.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економіки України перебуває у тісній взаємозалежності від впливу як глобалізаційних процесів, так і макроекономічних чинників впливу всередині країни та характеризується нестабільністю політичного, економічного, правового середовища й невизначеністю умов функціонування підприємницьких структур. Це посилює ймовірність виникнення кризових явищ у діяльності підприємств, спричинених недостатньою їх захищеністю від дестабілізуючих чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, та обумовлює необхідність впровадження системи фінансово-економічної безпеки, в процесі формування якої в якості ключового критерію дієвості необхідно виходити зі ступеня її здатності протистояти існуючим небезпекам і загрозам та сприяти досягненню поставлених цілей розвитку. З огляду на це для вітчизняних підприємницьких структур набуває все більшої актуальності проблема формування системи їх фінансово-економічної безпеки на основі впровадження сучасних форм, методів, важелів та інструментів й комплексного врахування взаємозв'язків її елементів, яка би максимально сприяла нейтралізації існуючих та потенційних ризиків і загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні аспекти забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємницьких структур різних форм власності висвітлені у працях таких науковців, як: Васильців Т. Г., Спіфанов А. О., Зубко М. І., Іващенко О. В., Ковальчук Н. О., Корбутяк А. Г., Кузенко Т. Б., Міщук О. В., Сусіденко О. В., Четверіков П. М., Преображенська О. С., Некрасенко Л. А., Русіна Ю. О., Столбов В. Ф., Фоміченко І. П., Шаповал Г. М. та ін. Поряд з тим, незважаючи на вагомий науковий доробок, відкритими залишаються проблемні аспекти організації системи управління фінансово-економічною безпекою підприємницьких структур із виокремленням її складових елементів та механізму формування з позицій системного підходу.

Постановка завдання. Враховуючи численні ризики і загрози мікро- та макросередовища, виникає необхідність формування системи фінансово-економічної безпеки підприємницьких структур, систематизації її складових, конкретизації об'єктів, суб'єктів, цільових пріоритетів та важелів впливу, спрямованих на локалізацію загроз і небезпек. З огляду на це метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних засад формування системи фінансово-економічної безпеки підприємницьких структур із урахуванням існуючих деструктивних явищ і загроз й динамічності умов діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансово-економічна безпека підприємницьких структур є багатоаспектним поняттям, оскільки стосується безпосередньо заходів превентивного характеру щодо попередження можливих збитків, спричинених внутрішніми та зовнішніми несприятливими ситуаціями. На думку Іващенко О. О., Четверіко-

ва П. М., фінансово-економічна безпека – це результат комплексу складових, орієнтованих на усунення фінансово-економічних загроз функціонування та розвитку підприємства і забезпечення його фінансової стійкості й незалежності, високої конкурентоспроможності технологічного потенціалу, оптимальності та ефективності організаційної структури, правового захисту діяльності, захисту інформаційного середовища, комерційної таємниці, безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів [2].

Ковальчук Н. О., Корбутяк А. Г. пропонують трактувати фінансово-економічну безпеку підприємства як такий стан його економічної системи, що характеризується внутрішньою збалансованістю, стійкістю до негативного впливу будь-яких загроз, високим рівнем адаптованості до мінливих умов зовнішнього середовища та її здатністю забезпечувати фінансово-господарську діяльність на основі реалізації інтересів власників корпоративних прав, інвесторів шляхом оптимального поєднання наявного інструментарію діагностичного та контролюючого фінансового характеру [4, с. 251]. Отже, в умовах сьогодення не існує однозначного трактування фінансово-економічної безпеки підприємницьких структур, проте однозначним є підхід, що така сформована система повинна забезпечити захист від існуючих загроз та небезпек.

На нашу думку, фінансово-економічну безпеку підприємницьких структур варто трактувати в контексті використання системного підходу, який передбачає розгляд діяльності підприємства як багаторівневої структурної системи на основі дотримання принципів цілісності об'єкта дослідження, що забезпечує можливість виявлення взаємозв'язків та взаємозалежностей між елементами системи та розробки рекомендацій щодо їх раціонального використання на основі забезпечення ефекту операційного та фінансового синергізму.

Під організацією управління системою фінансово-економічної безпеки суб'єкта підприємницької діяльності в науковій літературі розуміють сукупність заходів організаційно-правового та організаційно-економічного характеру, що передбачає визначення основних завдань, методів, інструментів, засобів, об'єктів та суб'єктів економічної безпеки, а також створення нормативного та інформаційного забезпечення для комплексної протидії загрозам з метою забезпечення стійкої реалізації економічних інтересів суб'єкта господарської діяльності [7, с. 386]. Отже, менеджмент фінансово-економічної безпеки передбачає аналіз, планування, регулювання і контроль організаційно-економічної діяльності підприємства з позицій мінімізації негативного впливу деструктивних явищ і загроз.

На необхідності застосування системного підходу до формування фінансово-економічної безпеки підприємств акцентують увагу у своїх дослідженнях такі науковці, як Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркачук В. В., які стверджують, що системний підхід до аналізу фінансово-економічної безпеки передбачає розгляд економіко-виробничої діяльності підприємства як багаторівне-

вої структурної системи. На їх погляд, фінансова безпека підприємства, з одного боку, є системою, елементами якої є такі складники, як ліквідність, рентабельність, фінансова стійкість тощо, а, з іншого боку, вона є підсистемою економіко-виробничої системи підприємства (за горизонтальною структурою) або складовим елементом фінансової безпеки держави (за вертикальною структурою) [1, с. 44].

Отже, фінансово-економічну безпеку підприємницьких структур необхідно розглядати в контексті існуючих небезпек мега-, макро-, мезо- та мікрорівнів. Це зумовлює потребу використання комплексного підходу до формування системи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємницьких структур, враховуючи її концептуальні засади та структурність компонентів. При цьому необхідно брати до уваги такі важливі ключові аспекти: 1) кожне підприємство є системою, що включає різні, пов'язані між собою, складові елементи, причому якісні риси якої не властиві її частинам і компонентам; 2) система фінансово-економічної безпеки не може бути однаковою для різних підприємств, установ чи організацій. Її відмінність та унікальність залежать від спеціалізації, структури виробничої діяльності та промислового потенціалу, місця суб'єкта господарювання на ринку, кваліфікації й дисциплінованості кадрів тощо; 3) система

фінансово-економічної безпеки окремого підприємства є відносно самостійною й відособленою по відношенню до аналогічних систем безпеки інших суб'єктів підприємницької діяльності, у той же час, якщо виходити, наприклад, з адміністративно-територіального поділу, система фінансово-економічної безпеки окремого підприємства є складовим елементом системи фінансово-економічної безпеки адміністративної одиниці, регіону, держави; 4) система фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання може бути тільки комплексною. Її забезпечення тісно пов'язане з рівнем науково-технічної, кадрової, екологічної, інформаційної, фізичної безпеки; 5) ефективне забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства можливе за умов, коли вибір та застосування сил, засобів та охоронних заходів здійснюється на основі детально продуманої концепції [3].

Враховуючи системність, комплексність, ієрархічність та відносну самостійність формування системи фінансово-економічної безпеки підприємницьких структур, вважаємо за доцільне представити її структурні компоненти, які наведено на рис. 1.

Отже, система фінансово-економічної безпеки підприємницьких структур передбачає комплекс взаємопов'язаних управлінських заходів організаційно-правового та фінансово-економічного харак-

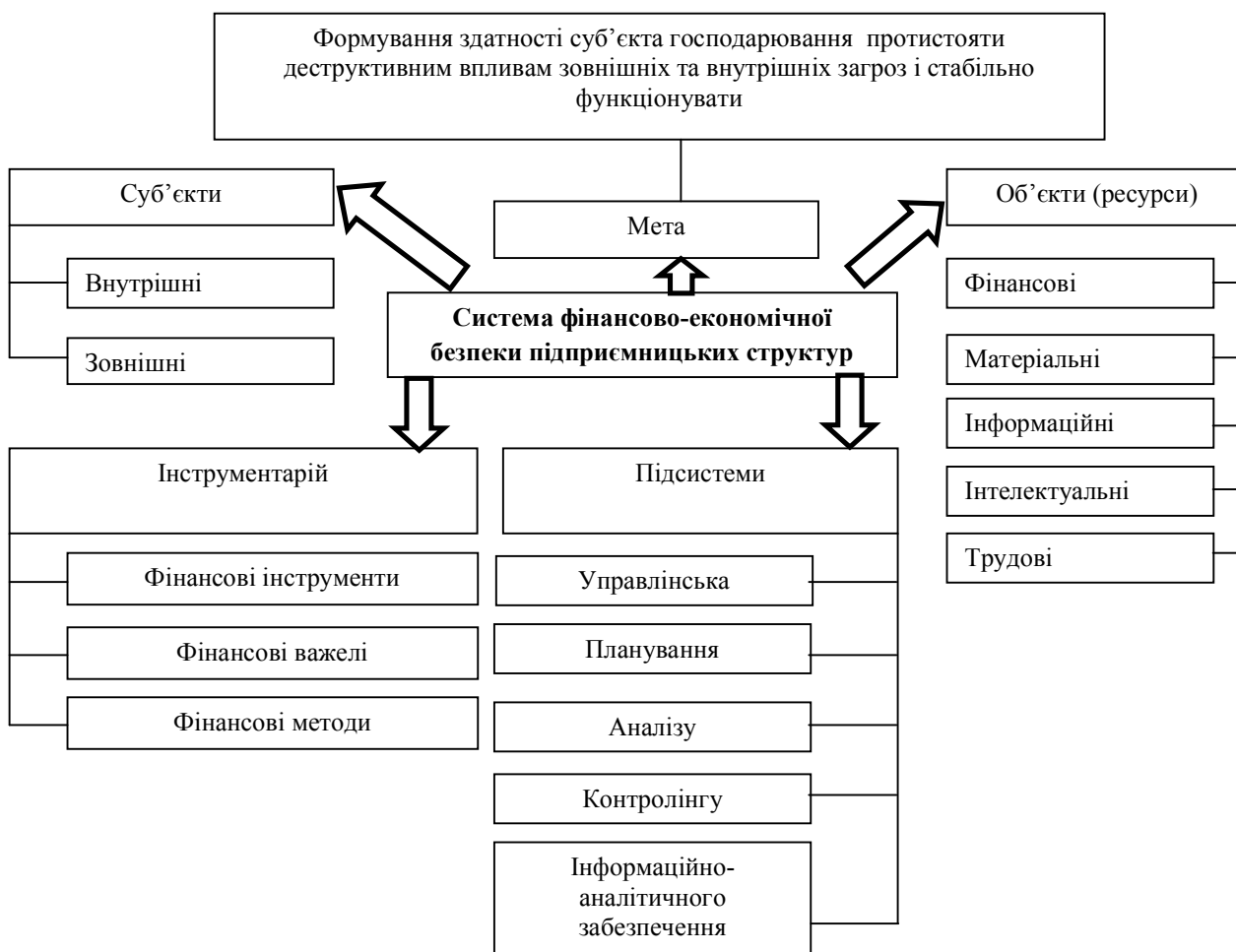

Рис. 1. Формування системи фінансово-економічної безпеки підприємницьких структур

*Авторська розробка

теру, які реалізуються уповноваженими органами, службами, підрозділами суб'єкта господарювання та спрямовані на захист його інтересів від протиправних дій з боку реальних або потенційних носіїв загроз, що можуть призвести до істотних економічних втрат та дестабілізувати тактичні та стратегічні цілі щодо нарощення конкурентних переваг й забезпечення економічного зростання в майбутньому.

Розглядаючи управлінські рівні в межах фінансово-економічної безпеки, погоджуємося з підходом, запропонованим С.О. Ткаченко, згідно з яким автор, враховуючи мету та завдання формування концептуальних засад безпеки фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, повного забезпечення умов для сталого розвитку структурних підрозділів та формування системи попередження і протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам, виокремлює такі рівні:

- перший рівень – безпека структурних підрозділів. Забезпечується власними силами суб'єктів господарювання, їх службою безпеки, фінансовим й аналітичним відділами і здійснюється на підставі методичних рекомендацій та інформаційних матеріалів підприємства;

- другий рівень – безпека, яка забезпечується головним відділенням служби підприємства;

- третій рівень – зовнішні загрози фінансово-господарської діяльності нейтралізуються шляхом координації спеціальних рішень центральних та регіональних органів державної влади та оперативних наказів і розпоряджень керівних органів підприємства [9].

Відповідно до управлінських рівнів розрізняють внутрішні суб'єктів, тобто працівників власної служби економічної безпеки та підрозділи, що безпосередньо здійснюють діяльність із захисту економічної безпеки конкретного підприємства і які входять у його структуру, спеціальних суб'єктів – фінансовий, планово-економічний, юридичний відділи тощо, а також зовнішніх суб'єктів – установи та інституції, які створюють умови для ефективного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства (законодавчі та виконавчі органи влади, правоохоронні органи, судові органи, система відповідних навчально-наукових закладів та установ, недержавні охоронні агентства, аналітичні центри та інформаційні служби).

Об'єктами безпеки на підприємстві є сукупність ресурсного забезпечення господарської діяльності, яке підлягає захисту, тобто фінансові, матеріальні, інформаційні, інтелектуальні, трудові та інші ресурси.

Управління фінансово-економічною безпекою визначається: 1) керованістю всієї сукупності фінансових, матеріальних, інформаційних, інтелектуальних та трудових ресурсів та їх предметною спрямованістю на прийняття ефективних обґрунтованих управлінських рішень; 2) якістю суб'єктного складу та раціональністю, динамізмом, варіативністю прийнятих ним рішень; 3) якістю сформованої структури управління як системної сукупності взаємовідносин і взаємозв'язків. У такому контексті

систему управління фінансово-економічною безпекою можна визначити як сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів фінансово-економічного управління, яка складається з двох підсистем – управляючої й керованої – та передбачає: захист фінансових інтересів суб'єктів господарювання, управління їх фінансовою діяльністю, попередження виникнення та розвитку загроз фінансовій безпеці, зниження ступеня їх негативного впливу, управління фінансовими ризиками, врахування альтернативних шляхів забезпечення безпеки підприємств шляхом застосування фінансових інструментів та методів фінансового аналізу й оцінки фінансового стану підприємства з використанням граничних значень показників та інтегральних комплексних оцінок її рівня.

Під інструментарієм забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання розуміють сукупність елементів, що застосовується для захисту їх фінансових інтересів [8, с. 131]. На нашу думку, такий інструментарій включає фінансові методи, важелі та інструменти.

В основу фінансово-економічної безпеки підприємницьких структур покладена тісна взаємодія основних її підсистем, які забезпечують її ефективне використання.

Управлінська підсистема забезпечує раціоналізацію комплексу дій щодо діагностики небезпек та загроз і впровадження заходів щодо їх нейтралізації. Залежно від ступеня деталізації дослідження стану суб'єкта підприємництва діагностика може проводитися поверхнево або поглиблено. У зв'язку з цим в економічній літературі розрізняють: 1) експрес-діагностику – формальну оцінку фінансового стану суб'єкта підприємництва на основі регулярного обчислення відповідних коефіцієнтів і даних балансу (ця методика має наступні цілі: виявити тенденції зміни стану суб'єкта підприємництва, провести аналіз фінансового обігу); 2) фундаментальну діагностику – всебічну і глибоку оцінку поточного стану суб'єкта підприємництва, виявлення причин його погіршення та очікуваних тенденцій розвитку [10].

В межах даної підсистеми забезпечується збір та опрацювання аналітичної інформації щодо заходів забезпечення безпеки підприємницьких структур, моніторинг та прогнозування умов, загроз, небезпек та індикаторів фінансово-економічної безпеки, розробка та впровадження необхідних заходів щодо її підтримки на належному рівні.

Підсистема планування спрямована на планування корпоративних ресурсів та комплексу заходів із забезпечення фінансово-економічної безпеки та розробку бюджетів щодо практичної реалізації пропонуваного комплексу заходів.

Підсистема аналізу включає аналіз можливих загроз економічній безпеці та попередження збитків фінансової безпеки підприємства, фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, ефективності використання наявних фінансових ресурсів. Методи: SWOT-аналіз, PEST-аналіз, SNW-аналіз, аналіз розробки сценаріїв подій [6].

Підсистема контролінгу передбачає два основні напрями контролінгу – тактичний та стратегічний, – оскільки діагностика рівня фінансово-економічної безпеки проводиться постійно з метою визначення небезпек у короткий строк (використання тактичного контролінгу) та на довготривалу перспективу (стратегічний контролінг). Особлива цінність інформації, що отримана від служби контролінгу, полягає в її об'єктивності, оскільки завдання працівників цього підрозділу полягає саме в акумуляції та інтерпретації даних про функціонування зовнішнього та внутрішнього середовища. Крім того, сучасні інструменти контролінгу дозволяють узгоджувати спрямованість різних підрозділів у досягненні визначених тактичних та стратегічних цілей. Забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва з використанням принципових засад контролінгу дозволить оптимізувати процес забезпечення захисту фінансових інтересів від загроз, оскільки контролінг сприяє координації функцій різних підрозділів, їх комплексній реалізації, що обумовлено розгалуженістю загальних функцій контролінгу, які включають управлінський облік, моніторинг, контроль за прийняттям фінансових рішень [5, с. 346].

Важливим елементом забезпечення фінансової безпеки підприємства є підсистема інформаційно-аналітичного забезпечення, яка повинна містити: якісні й кількісні значення індикаторів фінансової безпеки, наявність або потенційність ризиків і загроз, формалізовані фінансові інтереси і стан їх реалізації, стратегічний план (стратегію) забезпечення фінансової безпеки підприємства, якісні й кількісні параметри використання фінансових ресурсів, обсяг останніх, а також джерела їх надходження, фінансовий план (бюджет). Інформаційне забезпечення є сукупністю статистичної, економічної, комерційної, фінансової та іншої інформації. Наявність повної, своєчасної та достовірної інформації дозволить приймати ефективні рішення для запобігання та подолання різного роду загроз.

Раціональне поєднання всіх елементів системи управління фінансово-економічною безпекою підприємницьких структур дозволить мінімізувати зовнішні й внутрішні загрози і небезпеки та пов'язані з ними ризики.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Процес формування системи фінансово-економічної безпеки підприємства є доволі складним завданням і охоплює комплекс елементів, раціональне поєднання яких дозволить підприємницьким структурам забезпечити їх прибутковість та стабільний розвиток. При її формуванні необхідно враховувати специфіку функціонування конкретних суб'єктів господарювання та ступінь ризиковості їх діяльності.

Комплекс заходів із підвищення рівня фінансово-економічної безпеки покликаний забезпечити мінімізацію фінансово-інвестиційних загроз, удосконалення виробничої програми, організаційної структури, підвищення якості кадрового потенціалу управління фінансово-економічною безпекою на підприємстві, що дасть змогу менеджменту більш

якісно захищати власні фінансові інтереси та розробляти заходи з протидії загрозам внутрішнього та зовнішнього середовища. В даному контексті виникає необхідність розробки дієвої стратегії розвитку фінансово-економічної безпеки, яка би характеризувалася тісним взаємозв'язком і взаємообумовленістю її основних складових.

Оскільки основним критерієм ефективності управління системою фінансово-економічної безпеки є оцінка економічного стану підприємства та його фінансової стабільності, то перспективним напрямом подальших досліджень виступатиме визначення системи кількісних і якісних параметрів ефективності управління системою фінансово-економічної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В.; [за ред. Т.Г. Васильціва]. – Львів, 2012. – 386 с.
2. Іващенко О. В. Система фінансово-економічної безпеки підприємства / О. В. Іващенко, П. М. Четверіков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.sworld.com.ua/konfer28/51.pdf.
3. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навчальний посібник / М. І. Камлик. – К. : Атіка, 2005. – 432 с.
4. Ковальчук Н. О. Підходи щодо оцінювання фінансово-економічної безпеки вітчизняних підприємств / Н. О. Ковальчук, А. Г. Корбутяк // Бізнес-інформ. – 2014. – № 10. – С. 249-255.
5. Кузенко Т. Б. Формування системи забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва на засадах контролінгу / Т. Б. Кузенко, О. П. Полтініна // Проблеми економіки. – 2013. – № 1. – С. 345-352.
6. Некрасенко Л. А. Складові управління фінансовою безпекою підприємств / Л. А. Некрасенко, Ю. М. Рибалка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa.
7. Преображенська О. С. Особливості управління фінансово-економічною безпекою підприємства / О. С. Преображенська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 3. – С. 384-387.
8. Сусіденко О. В. Методи та критерії формування і підвищення фінансової безпеки підприємства / О. В. Сусіденко // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – Вип. 2(43). – С. 129-133.
9. Ткаченко С. О. Формування системи безпеки фінансово-господарської діяльності підприємств: концептуальні засади та основні напрями / С. О. Ткаченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcl&l=en&j=7&id=10>.

10. Фучеджи В. І. Характеристика структурних елементів фінансової безпеки суб'єктів підприємництва / В. І. Фучеджи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1395.

REFERENCES

1. Vasylytsiv, T. G. (2012), *Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia* [Financial and economic security of Ukraine: Strategy and mechanisms to ensure], Lviv, Ukraine.

2. Ivaschenko, O. V. and Chetvierikov P. M. (2013), "The system of financial and economic security", [Online], available at: www.sworld.com.ua/konfer28/51.pdf. (Accessed 5 Apr 2014).

3. Kamlyk, M. I. (2005), *Ekonomichna bezpeka pidpriemnyts'koi diial'nosti. Ekonomiko-pravovyy aspekt* [The economic security of entrepreneurship. Economic and legal aspects], Atika, Kyiv, Ukraine.

4. Koval'chuk, N. O. and Korbutiak, A. H. (2014), "Approaches for evaluating financial and economic security of domestic enterprises", *Biznes-inform*, vol. 10, pp. 249-255.

5. Kuzenko, T. B. and Poltinina, O. P. (2013), "Formation of providing financial security entities on the basis of controlling", *Problemy ekonomiky*, vol. 1, pp. 345-352.

6. Nekrasenko, L. A. and Rybalka Y. M. (2013), "The components financial management safety management pidpriemstvSkладovi financial security companies", [Online], available at: www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa (Accessed 2 May 2013).

7. Preobrazhenska, O. S. (2015), "Features of financial and economic security of the enterprise", *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vol. 3, pp. 384-387.

8. Susidenko, O. V. (2014), "Methods and criteria for the formation and increased financial security company", *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu*, vol. 2(43), pp. 129-133.

9. Tkachenko, S. O. (2013), "Formation of the security of financial and economic activity of enterprises: conceptual bases and main directions", [Online], available at: <http://vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcl&l=en&j=7&id=10> (Accessed 4 Feb 2013).

10. Fuchedzhy, V. I. (2014), "Characteristic structural elements of financial security entities", [Online], available at: dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1395 (Accessed 10 Oct 2014).